

Az apa állandó metamorfózisa

Deres Kornélia *Szőrapa* című kötetéről

Deres Kornélia első kötete már címével is felkeltheti a mindenkori olvasó érdeklődését. Miként az Kemény István fülszövegéből is kiderül, a *szőrapa* eredetileg olyan kísérleti eszköz, mellyel az anyjuktól ideiglenesen elszakított kismajmok reakcióit vizsgálták. Egy élettelen, szőrrel bevont tárgy pótolta az anyai test melegét és a szülői szeretetet – metaforikus értelemben nem az anya, hanem az apa figurájával kapcsolatban lényegében ugyanerről van szó Deres Kornélia könyvében is.

Az immár feloszlott, ám a fiatal magyar költészetre mai napig erős hatást gyakorló Telep-csoport egyetlen női tagja kétségtelenül erősen megszűrte kötetben publikált verseit, hiszen a vékony verseskönyv mindössze harminchét, átlagosan nem túl hosszú szöveget tartalmaz, három ciklusra tagolva, a Telep-csoport másik tagja, Pollágh Péter vendégszerkesztésében.

A *Szőrapa* voltaképpen nem más, mint egy többretegű lírai narratíva, melyen belül az apa körülhatárolhatatlan, igencsak ellentmondásos figurája folyamatos átalakulásban, metamorfózisban van jelen, pontosabban nem is egy meghatározott ponton *van jelen*, hiszen folyamatosan mozog. A lírai beszélő mintha hol keresné, kutatná, üldözné apját, hol pedig éppen hogy menekülne a fantomszerű apafigura elől, vagy legalábbis igyekezne az alakját még az emlékezetéből is kitörölni. A kötet elején elsősorban gyermekkori emlékekkel, a szülő figurájától való félelemmel és/vagy a benne való csalódással találkozunk. Deres Kornélia beszélője itt a kisgyermek perspektívájából szólal meg, vagy legalábbis visszatekint a kisgyermek perspektívájába, súlyos megállapításokat téve a gyermekkor emlékeiről:

„Valaki elnyeli a fényt itt.

Talán az, aki apa székében ül,

pedig évek óta nem fér el benne.

Miatta zöldül a ház,

mintha algák lepnék el,

síkosan, hangtalanul.”

– olvashatjuk például a *Szőrapa* elején, *A fiúk* című versben. A fény elnyelődik, s bizonytalan eredetű, kusza növények burjánzanak mindenfelé, lepnek el mindent. A soha fel nem dolgozott, ellentmondásos érzelmi kapcsolat, illetve a félelem növényei, algái lennének ezek?

Valamivel később, a *Gólem* című versben a lírai beszélő ugyancsak a kisgyermek nézőpontjából szemléli a világot, amelyben az apa alakját egyszerre félelmetes és ironikus, mondhatni groteszk alakban, gólemként, szív és lélek nélküli testként jeleníti meg:

*„Apa egy gólem.
Mikor kivették a szívét,
sokáig sírdogált. Később
kiköltözött a garázsba.
Nem láttuk azóta, de állítólag
mindig szépen teljesít,
jól szolgál másokat.”*

A gólem-apa egyszerre félelmetes és nevetséges módon olybá tűnik, nem rendelkezik saját akarattal, másokat ugyanakkor remekül szolgál, ám egy ideje a család, illetve saját gyermeke nem is hall róla. De vajon akar-e hallani bárki is egy ilyen apa-alakról, vagy inkább jobb, ha az valóban végleg eltűnik a színről?

Bár a gólem sem él már egészen, hiszen a zsidó kultúrkör e mitologikus alakja nem más, mint valaki szolgálatában álló, lélektelen élőhalott, parancsra cselekvő test, lélek nélkül; a kötet későbbi részében, *Az ünnep* című költeményben már szó esik az apa fizikális értelemben vett haláláról, illetve a groteszk módon a testtől való végleges megszabadulásról, a hátsó kertben való elhantolásról is:

*„A testet takaróba csavartuk,
mert meleghez szokott
az üvegház évei alatt.*

(...)

*Azóta minden tavasszal
imádkozom, nehogy újra
feltámadjon.”*

Az apa-figura halála tehát nem olyan egyértelmű, mint amilyennek első olvasásra tűnhet, hiszen – természetesen csupán a szavak által kreált költői valóságban – időről időre *feltámad*, mint valamiféle horrorfilmből szabadult zombi vagy vámpír visszatér még a sírból. A vele való konfliktus tehát rendezetlen és rendezhetetlen, emléke-jelenléte pedig végig ott kísért a szövegekben és a lírai beszélő elméjében. Állandó mozgásban és állandó változásban, de folyamatosan kering egymás körül apa és lánya, s a kötetnek egyik kulcskérdése, vajon fel lehet-e dolgozni egy szülővel való, látszólag lezáratlan konfliktust?

Még később, a kötet vége felé, a *Pedig dehogy* című, lezáró ciklusban olybá tűnik, az apa hol példaképként, hol gonosz fantomként, hol csupán rossz, gyermekéhez méltatlan szülőként felbukkanó alakja immár valóban végleg eltűnt, s csupán a nyomai maradtak ott kimoshatatlanul és kitörölhetetlenül a lírai beszélő életében és környezetében:

*„Most reggelente jó volna cetliket találni
tőled, furcsa körmöléseket. Ami bizonyítja,
hogy te indulsz műszakba este,
és ezek a mosatlan munkaruhák
hozzád tartoznak. Mert hozzám biztosan nem.”*

– írja Deres Kornélia a kötet utolsó előtti, *Mosatlan* című versében. Ez már az a létállapot, mikor jó lenne valamiféle tárgyi bizonyítékot találni arról, hogy a titokzatos apafigura, miként azt egy rendes szülő tenné, dolgozni indult, s a bizarr módon ott maradt, mosatlan munkaruhák hozzá tartoznak. A gyermek perspektívájából szóló beszélő elidegenítő gesztussal jelenti ki, hogy hozzá bizonyosan nem tartoznak ezek a ruhadarabok, így tulajdonképp azt is implikálja, hogy bizony a tulajdonosukhoz sincs már sok köze. Itt már nem is annyira az apával való feloldhatatlan konfliktusról, sokkal inkább az apa mint személy és mint szimbólum részleges vagy teljes hiányáról van szó: az apa mintha teljesen eltűnt volna, és már a címbe szereplő furcsa apapótló tárgy, a *szőrapa* sem igazán képes pótolni. (Talán már nincs is rá szükség? Talán a lírai beszélő itt éri el a felnőttkort és ha nem is egészen, de részben túllép minden addigi traumán?)

A látszólagos rezignációt, az apa figurájának teljes elvesztésébe való beletörődést látszik megerősíteni a *Szőrapa* záróverse, a *Nagy levegő* is:

„Két mondat között múltál el, jól emlékszem.

*Hányszor építettük fel az üvegházat,
nem tudom, és azt sem, végül kettőnk
közül ki fulladt meg benne azon a télen.
Mert a feltámadás mindig nagyon ment.
Csak nagy levegő kell hozzá, kibírni azt
a fél percet, amíg a fény összerántja
a pupillát, mint egy szivroham.*

Arra gondolok, az ébredés lehet még ilyen.”

Deres Kornélia költői beszélője itt összegez. Összegzi az addig hajszt, vagy olykor éppen őt magát hajsztoló, folyamatos átalakulásban lévő apafigurával való kibogozhatatlan viszonyát, ugyanakkor úgy tűnik, az összegzés ellenére az apa-gyermek viszony mégsem tisztázódik egészen. A végleges lezárás és a továbblépés bizonytalan, egyedül a rezignáció a bizonyos.

A kötetből – s talán éppen helyesen – nem derül ki, hogy a laza narratív vázzal körülvelt apa valóban meghalt-e, vagy csupán gyermeke számára halott. Végül is verseskötetről, nem pedig önéletrajzi regényről van szó, még akkor is, ha a versek mögött okvetlenül feltételezhetünk önéletrajzi ihletést. Deres Kornélia nem egyszerűen *megírja* egy életrajzi személy apjával való konfliktusait és annak feldolgozatlanságát, sokkal inkább megteremt egy privát mitológiát, melyben az apa mitikus hőssé emelkedik – olyan mitikus hőssé, aki hol pozitív, hol negatív, ám mindenképp ellentmondásos és meghatározhatatlan. Nem árul el többet, csak amennyit a versek megkívánnak – a többit pedig ránk, olvasókra bízta.

A kisgyermek-költő számára az apa még mindenképpen *példakép* – a kötet elején szereplő egyik vers egyenesen ezt a címet is viseli. Aztán ahogyan a versek haladnak előre, egyre inkább a nyomasztó, fojtogató atmoszféra, a konfliktus, az apafigura félelmetessége, szálnalmassága, esendősége, később egyenesen laza vázlatvonalakkal megrajzolt betegsége, rokkantsága, végül halála (?) kerül előtérbe. E fojtogató magánmitológiai légkör kulcshelyszíne a több versben, sőt, a középső, *Az üvegház vége* ciklus címében is megjelenő *üvegház*. Zárt, fülledt, párás hely, ahol mindenféle növény burjánzik kontrollálatlanul, mint a kusza érzések szimbóluma, és ahol az apa fantomszerű figurája és a gyermekperspektívából megszólaló lírai beszélő, ha nem is explicit, de implicit módon összezsap egymással. Itt hajsztolják, itt keresik egymást, ám még ha egy-egy pillanatra szembe is találkoznak, mintha

semmiképp sem tudnák nyíltan elmondani egymásnak a véleményüket. Talán nem beszélnek egy nyelvet, nem azonos valóságban élnek, léteznek, és konfliktusuk feloldhatatlansága éppen ebben rejlik.

A lírai beszélő sokszor gyermeki perspektívából megszólaló regiszteréhez meglehetősen harmonikusan társulnak Molnár Tamás színes, szándékoltan gyermekrajzszerű illusztrációi. A hat darab, elmosódott kontúrokban megmutatkozó, főként élénk színekkel dolgozó rajz a versek alaphangulatát a vizualitás eszközeivel mindenképpen erősíti, ezáltal pedig megkockáztatható az az állítás, hogy a kötet gyermeki perspektívája e pár illusztráció révén még inkább hitelessé, átélhetővé és a mindenkor olvasó számára befogadhatóvá válik.

Deres Kornélia költészetének apa-keresése – mondhatni, talán apakomplexusa (?) –, minként arról többek között *A trófea* című vers és annak mottója is tanúskodik, egyértelműen párhuzamba állítható Sylvia Plath költészetével. Az alaphelyzet, az apával való feldolgozatlan konfliktus, illetve a sírból visszatérő halott apa groteszk képe lényegében megfeleltethető Sylvia és Otto Plath soha fel nem dolgozott viszonya ellentmondásainak. E világirodalmi, pontosabban angol-amerikai irodalmi, a *Szőrapa* egészen végighúzó párhuzam Deres Kornélia verseit még inkább többretegűvé teszi, ami komoly kihívás elé állítja az értelmezőt. E tendenciát tovább erősíti, hogy a szerző angol-magyar szakon diplomázott, ily módon pedig Sylvia Plath költészetének avatott ismerője, motívumainak pedig mind az életrajzi párhuzam, mind pedig az irodalmi intertextus révén mesteri szintű felhasználója, továbbgondolója.

Ami a költőnő lírai beszédmódját illeti, az mindenképpen a mértékletességgel jellemezhető: túlzásokra, mesterséges pátoszra egyáltalán nem hajlamos. Képei kimértek, jól megkonstruáltak, főleg személyes emlékekből és tárgyi látványokból építkeznek, helyenként talán egy kissé álomszerűen szürrealisztikusak. Túlzónak azonban semmiképpen sem nevezném őket, a megfelelő arányérzék pedig mindenképpen értékkel ruházza fel egy fiatal költő első kötetét.

Még ha talán eltúlzottnak is érezzük Kemény István fűlszövegének azon megállapítását, mely szerint a *Szőrapa* című kötetet őszintesége az utóbbi évek egyik legszebb magyar nyelven írott verseskönyvévé emeli, a hitelesség, a versek fegyelmezett arányérzéke és az autentikus élményekből táplálkozó őszinteség egy első kötetnek mindenképpen csak a javára válhatnak. A *Szőrapa* a legfiatalabb költőgeneráción belül talán valóban paradigmatisztikus kötetként emelkedhet, s egy ilyen ígéretes pályakezdés után talán a – nem is olyan távoli – jövőben minden bizonnyal joggal várhatunk majd a költőnőtől egy még kiérleltebb, még erősebb lírai hangon megszólaló, az első kötetnél is sokkal átütőbb következő kötetet.

(JAK-Prae.hu, Budapest, 2011.)